БИЗНЕС АСОСЛАРИ ФАНИНИ ЎҚИТИШДА ЗАМОНАВИЙ ПЕДАГОГИК ИНТЕРАКТИВ МЕТОДЛАРНИ ҚЎЛЛАШ АҲАМИЯТИ

Каракалпакстон Республикаси
Нукус илгор касбий махорат техникуми
бизнес асослари фан укутувчиси
Жумабаева Сайра Жолдасбаевна

Аннотация. Ушбу мақолада «Бизнес асослари» фанини ўқитиш жараёнида замонавий педагогик интерактив методлардан фойдаланишнинг аҳамияти, таълим самарадорлигини оширишдаги ўрни ва ўқувчиларда тадбиркорлик компетенцияларини шакллантириш имкониятлари ёритилган. Шунингдек, муаммоли таълим, «Ақлий ҳужум», кейс-стади, кичик гуруҳларда ишлаш, лойиҳа методи ва рақамли таълим технологияларини қўллаш хусусиятлари таҳлил қилинган. Интерактив методлар орқали ўқувчиларнинг мустақил фикрлаши, иқтисодий таҳлил қилиш, қарор қабул қилиш ва бизнес ғояларини ишлаб чиқиш кўникмаларини ривожлантириш масалаларига алоҳида эътибор қаратилган.

Калит сўзлар: бизнес асослари, замонавий педагогик технологиялар, интерактив методлар, тадбиркорлик, иқтисодий билим, компетенция, муаммоли таълим, кейс-стади, лойиҳа методи, рақамли таълим, инновацион ёндашув.

КИРИШ

Бугунги кунда жаҳон иқтисодиётида юз бераётган ўзгаришлар, рақамли технологияларнинг жадал ривожланиши ва тадбиркорлик фаолиятининг кенгайиши ёш авлоддан замонавий иқтисодий билимлар, мустақил фикрлаш ҳамда ташаббускорликни талаб этмоқда. Бундай шароитда таълим тизими олдида нафақат назарий билимларни бериш, балки ўқувчиларни ҳаётий вазиятларда тўғри қарор қабул қилишга, мавжуд имкониятларни баҳолашга ва ўз бизнес ғояларини амалга оширишга тайёрлаш вазифаси ҳам турибди. «Бизнес асослари» фани ўқувчиларда бозор иқтисодиёти, тадбиркорлик фаолияти, бизнесни ташкил этиш, маркетинг,

молиявий режалаштириш ва иқтисодий ресурслардан самарали фойдаланиш бўйича билим ва кўникмаларни шакллантиришда муҳим аҳамиятга эга. Мазкур фанни самарали ўқитиш учун анъанавий таълим усулларини замонавий педагогик технологиялар билан уйғунлаштириш зарур.

Таълим жараёнида интерактив методлардан фойдаланиш ўқувчиларнинг дарсдаги фаоллигини оширади, уларни мустақил изланишга ундайди ва назарий билимларни амалиёт билан боғлаш имконини беради. Шу боис «Бизнес асослари» фанини ўқитишда интерактив методларнинг ўрни ва аҳамиятини ўрганиш долзарб педагогик масалалардан бири ҳисобланади. Мақоланинг мақсади — «Бизнес асослари» фанини ўқитишда замонавий педагогик интерактив методларни қўллашнинг назарий ва амалий аҳамиятини ёритиш, улардан самарали фойдаланиш бўйича тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

АСОСИЙ ҚИСМ

1. «Бизнес асослари» фанини ўқитишнинг педагогик хусусиятлари

«Бизнес асослари» фани ўқувчиларга тадбиркорликнинг иқтисодий ва ташкилий асосларини ўргатишга қаратилган. Ушбу фан орқали ўқувчилар бизнес тушунчаси, тадбиркорлик субъектлари, бозор муносабатлари, талаб ва таклиф, рақобат, бизнес-режа, маркетинг стратегияси ҳамда молиявий саводхонлик каби тушунчаларни ўзлаштирадилар.

Фаннинг ўзига хос жиҳати шундаки, унда назарий билимларнинг ўзи етарли эмас. Ўқувчи иқтисодий вазиятни таҳлил қилиш, бизнес ғоясининг истиқболини баҳолаш, харажат ва даромадларни ҳисоблаш, харидорлар эҳтиёжини ўрганиш ҳамда таваккалчиликларни аниқлашни ҳам билиши керак.

Шу нуқтаи назардан, дарс жараёнида ўқувчиларнинг амалий фаолиятига асосланган таълим усулларидан фойдаланиш муҳимдир. Ўқитувчи фақат маълумот берувчи эмас, балки ўқувчиларнинг мустақил изланиши, фикр алмашиши ва муаммоларни ҳал этишига йўналтирувчи шахс сифатида намоён бўлади. Замонавий педагогик ёндашувларда таълим олувчининг шахсий тажрибаси, қизиқиши ва фаол иштирокини таъминлашга алоҳида эътибор берилади. Бу эса «Бизнес асослари»

фанини ҳаётий мисоллар, амалий машғулотлар ва интерактив топшириқлар асосида ўқитишни тақозо этади.

2. Замонавий интерактив методларнинг моҳияти ва аҳамияти

Интерактив таълим — ўқитувчи ва ўқувчиларнинг ўзаро ҳамкорлигига, фикр алмашишига, мустақил фаолият ва жамоавий изланишга асосланган таълим жараёнидир. Ушбу ёндашувда ўқувчи тайёр маълумотни қабул қилувчи сифатида эмас, балки билимларни ўзлаштириш ва янги хулосаларга келиш жараёнининг фаол иштирокчиси сифатида қатнашади.

Интерактив методларнинг асосий мақсади ўқувчиларда танқидий фикрлаш, муаммоларни таҳлил қилиш, мулоқот олиб бориш, ҳамкорликда ишлаш ва мустақил қарор қабул қилиш кўникмаларини шакллантиришдан иборат.

«Бизнес асослари» фанини ўқитишда интерактив методлар қуйидаги имкониятларни яратади:

— ўқувчиларнинг дарсга қизиқишини оширади;

— иқтисодий тушунчаларни ҳаётий мисоллар орқали ўзлаштиришга ёрдам беради;

— тадбиркорликка оид амалий кўникмаларни ривожлантиради;

— гуруҳда ишлаш ва ўз фикрини асослаб бериш қобилиятини шакллантиради;

— молиявий ва иқтисодий қарорларни таҳлил қилишга ўргатади;

— ижодкорлик, ташаббускорлик ва масъулиятни ривожлантиради.

Интерактив методларнинг самараси уларнинг тўғри танланиши, дарс мақсадига мувофиқ қўлланилиши ва ўқувчиларнинг тайёргарлик даражасига мослаштирилишига боғлиқ.

3. «Бизнес асослари» фанини ўқитишда қўлланиладиган интерактив методлар

«Ақлий ҳужум» методи. Ушбу метод ўқувчиларнинг қисқа вақт ичида кўплаб ғояларни илгари суришларига имконият яратади. Масалан, «Қандай бизнес ғояси орқали кичик маблағ билан даромад олиш мумкин?» деган савол ўртага ташланади. Ўқувчилар ўз таклифларини билдириб, уларнинг афзалликлари ва амалга ошириш имкониятларини муҳокама қиладилар.

Методнинг асосий афзаллиги — эркин фикрлашни рағбатлантириш, янги ғояларни шакллантириш ва ўқувчиларнинг фаоллигини оширишдир. Муҳокаманинг кейинги босқичида ғоялар иқтисодий жиҳатдан баҳоланиши мумкин.

Кейс-стади методи. Кейс-стади аниқ вазият ёки муаммоли ҳолатни таҳлил қилишга асосланган метод ҳисобланади. Бунда ўқувчиларга тадбиркорлик фаолиятида учраши мумкин бўлган вазият тақдим этилади.

Масалан, кичик дўкон эгаси маҳсулот сотуви камайганини пайқади. Ўқувчилар мазкур ҳолатнинг сабабларини аниқлашлари, харидорлар эҳтиёжини ўрганишлари ва савдони ошириш бўйича таклифлар ишлаб чиқишлари керак. Бу жараёнда улар маркетинг, рақобат, хизмат сифати, нарх белгилаш ва истеъмолчилар билан муносабатлар ҳақидаги билимларини амалиётда қўллайдилар. Кейс-стади муаммони таҳлил қилиш ва асосланган қарор қабул қилиш кўникмаларини ривожлантиради.

Кичик гуруҳларда ишлаш методи. Ушбу методда ўқувчилар бир нечта гуруҳларга бўлиниб, муайян вазифани биргаликда бажарадилар. Масалан, бир гуруҳ бизнес ғоясини ишлаб чиқади, иккинчи гуруҳ бозорни таҳлил қилади, учинчи гуруҳ харажат ва даромадларни ҳисоблайди, тўртинчи гуруҳ эса маҳсулотни реклама қилиш режасини тайёрлайди. Ҳар бир гуруҳ ўз натижаларини тақдим этади ва бошқа гуруҳлар билан фикр алмашади. Бу усул жамоада ишлаш, вазифаларни тақсимлаш, вақтни бошқариш ва масъулиятни ҳис этиш қобилиятини ривожлантиради.

Лойиҳа методи. Лойиҳа методи «Бизнес асослари» фанини ўқитишда энг муҳим амалий ёндашувлардан бири ҳисобланади. Унда ўқувчилар муайян бизнес ғоясини танлаб, уни амалга ошириш бўйича режа ишлаб чиқадилар.

Масалан, «Таълим муассасаси ҳудудида кичик хизмат кўрсатиш бизнесини ташкил этиш» мавзусида лойиҳа тайёрлаш мумкин. Лойиҳада қуйидаги масалалар қамраб олинади:

1. Бизнес ғоясини танлаш ва унинг мақсадини белгилаш.
2. Мақсадли истеъмолчиларни аниқлаш.
3. Бозор ва рақобатчиларни ўрганиш.
4. Бошланғич маблағ ва харажатларни ҳисоблаш.

5. Кутилаётган даромадни баҳолаш.

6. Реклама ва маҳсулотни сотиш усулларини белгилаш.

7. Эҳтимолий хавфларни аниқлаш ва уларни камайтириш чораларини ишлаб чиқиш.

Лойиҳа якунида ўқувчилар ўз бизнес режаларини тақдим этадилар. Ўқитувчи эса уларнинг ғояси, иқтисодий ҳисоб-китоблари, амалий имкониятлари ва тақдимот сифатини баҳолайди.

Ролли ўйинлар методи. Ролли ўйинлар орқали ўқувчилар тадбиркор, харидор, банк ходими, маркетолог ёки инвестор вазифасини бажаришлари мумкин. Масалан, «Тадбиркор ва инвестор ўртасидаги музокара» мавзусида ўтказилган машғулот ўқувчиларга бизнес ғоясини ҳимоя қилиш, ўз фикрини далиллар билан асослаш ва мулоқот маданиятини ривожлантириш имконини беради.

Ушбу метод касбий вазиятларни моделлаштиришга ёрдам беради ҳамда ўқувчиларнинг келажакдаги меҳнат фаолиятига тайёргарлигини мустаҳкамлайди.

Муаммоли таълим методи. Муаммоли таълимда ўқувчиларга тайёр жавоб берилмайди, балки улар мустақил равишда ечим топишга йўналтирилади. Масалан, «Нима учун бир хил маҳсулотни сотувчи икки тадбиркорнинг даромади турлича бўлади?» деган савол орқали нарх, сифат, жойлашув, реклама, хизмат кўрсатиш ва бошқарув омиллари муҳокама қилинади. Бундай машғулотлар ўқувчиларнинг мантиқий фикрлаши, сабаб ва оқибатни ажратиши ҳамда иқтисодий ҳодисаларни чуқур англашига хизмат қилади.

4. Рақамли технологиялар ва интерактив таълимнинг уйғунлиги

Ҳозирги даврда рақамли технологиялар таълим жараёнининг ажралмас қисмига айланмоқда. «Бизнес асослари» фанини ўқитишда электрон тақдимотлар, онлайн сўровномалар, виртуал доска, электрон жадваллар, таълим платформалари ва рақамли симуляциялардан фойдаланиш мумкин.

Масалан, электрон жадваллар ёрдамида ўқувчилар бизнеснинг доимий ва ўзгарувчан харажатларини ҳисоблашлари, тушумни аниқлашлари ва фойда миқдорини баҳолашлари мумкин. Онлайн сўровномалар орқали эса

истеъмолчиларнинг маҳсулот ёки хизматга бўлган муносабати ўрганилади. Рақамли воситаларни интерактив методлар билан биргаликда қўллаш ўқувчиларнинг мустақил таълим олиш имкониятларини кенгайтиради. Шу билан бирга, уларда ахборотни излаш, саралаш, таҳлил қилиш ва тақдим этиш кўникмалари шаклланади.

Бироқ рақамли технологиялардан фойдаланиш таълим мақсадининг ўрнини босмаслиги керак. Ҳар бир восита муайян педагогик вазифани ҳал этишга хизмат қилиши, ахборотнинг ишончлилиги ва рақамли хавфсизлик талабларига риоя этилиши лозим.

5. Интерактив методларни қўллашнинг таълим самарадорлигига таъсири

Интерактив методлар таълим жараёнини фаол ва ҳамкорликка асосланган шаклга келтиради. Анъанавий дарсларда ўқувчилар кўпинча тайёр маълумотларни қабул қилиш билан чекланса, интерактив машғулотларда улар саволларга жавоб берадилар, муаммоларни ҳал қиладилар, ғоялар ишлаб чиқадилар ва ўз қарорларини ҳимоя қиладилар.

Бундай ёндашувнинг муҳим натижаси назарий билимларни амалиёт билан боғлаш имкониятидир. Масалан, фойда тушунчасини фақат таъриф орқали ўрганиш ўрнига, ўқувчилар муайян бизнеснинг тушуми ва харажатларини ҳисоблаб, унинг иқтисодий натижасини мустақил аниқлашлари мумкин.

Интерактив методларнинг самарадорлигини баҳолашда қуйидаги мезонлардан фойдаланиш мумкин:

— ўқувчининг дарсдаги иштироки ва фаоллиги;

— назарий билимларни ўзлаштириш даражаси;

— амалий топшириқларни бажариш сифати;

— иқтисодий ҳисоб-китобларнинг аниқлиги;

— муаммоли вазиятларда қарор қабул қилиш қобилияти;

— гуруҳда ҳамкорлик қилиш ва фикрни асослаш кўникмаси;

— бизнес лойиҳаларини ишлаб чиқиш ва ҳимоя қилиш даражаси.

Ушбу мезонлар асосида ўқитувчи ўқувчиларнинг ривожланишини кузатиб бориши ва таълим жараёнини такомиллаштириши мумкин. Бунда фақат якуний

натижа эмас, балки ўқувчининг изланиши, вазифани бажариш жараёни ва ўз хатоларидан хулоса чиқариш қобилияти ҳам ҳисобга олиниши мақсадга мувофиқ.

6. Интерактив методларни самарали ташкил этиш шартлари

Интерактив методларнинг таълимдаги самараси уларни режали ва мақсадли ташкил этишга боғлиқ. Биринчи навбатда, ўқитувчи дарснинг мақсадини аниқ белгилаши ва танланган метод шу мақсадга хизмат қилишини таъминлаши зарур.

Иккинчидан, топшириқлар ўқувчиларнинг ёши, билим даражаси ва касбий йўналишига мос бўлиши керак. Айниқса, техникумларда бизнесга оид машғулотларни муайян касб ва мутахассисликлар билан боғлаш муҳим аҳамиятга эга.

Учинчидан, ўқувчиларга ўз фикрини эркин билдириш, хатолардан ўрганиш ва бошқаларнинг фикрини ҳурмат қилиш учун шароит яратилиши лозим. Ўқитувчи барча ўқувчиларнинг жараёнда иштирок этишини таъминлаши ва вазифаларни адолатли тақсимлаши керак.

Тўртинчидан, интерактив машғулотлар натижаларини баҳолашда аниқ мезонлардан фойдаланиш зарур. Масалан, бизнес лойиҳасини баҳолашда ғоянинг долзарблиги, бозор таҳлили, молиявий ҳисоб-китоблар, амалга ошириш имконияти ва тақдимот сифати ҳисобга олиниши мумкин.

Бешинчидан, дарс жараёнида маҳаллий тадбиркорлик тажрибаси, ҳудуддаги хизмат кўрсатиш соҳалари ва ишлаб чиқариш корхоналари фаолиятига оид мисоллардан фойдаланиш тавсия этилади. Бу ўқувчиларнинг фанга қизиқишини оширади ва билимларни реал ҳаёт билан боғлашга ёрдам беради. Шунингдек, интерактив методларни танлашда мавжуд вақт, техник имкониятлар ва ўқув материалларини ҳисобга олиш лозим. Ҳар бир дарсда барча методларни қўллаш шарт эмас; энг муҳими, танланган усулнинг ўқув мақсадига мувофиқлиги ва натижадорлигидир.

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтганда, «Бизнес асослари» фанини ўқитишда замонавий педагогик интерактив методлардан фойдаланиш таълим сифатини ошириш,

ўқувчиларнинг иқтисодий билимларини мустаҳкамлаш ва уларда тадбиркорлик компетенцияларини шакллантиришнинг муҳим воситаларидан биридир.

«Ақлий ҳужум», кейс-стади, кичик гуруҳларда ишлаш, ролли ўйинлар, муаммоли таълим ва лойиҳа методлари ўқувчиларнинг мустақил фикрлаши, ижодкорлиги, мулоқот маданияти ҳамда амалий муаммоларни ҳал этиш қобилиятини ривожлантиришга хизмат қилади. Рақамли таълим технологияларидан мақсадли фойдаланиш эса иқтисодий ҳисоб-китобларни бажариш, ахборотни таҳлил қилиш ва бизнес ғояларини тақдим этиш имкониятларини кенгайтиради.

Фанни ўқитиш самарадорлигини янада ошириш учун қуйидаги тавсиялар таклиф этилади:

1. Дарс жараёнида назарий билимлар ва амалий топшириқлар ўртасидаги боғлиқликни кучайтириш.

2. Ўқувчиларни кичик бизнес ғояларини ишлаб чиқиш ва бизнес-режалар тайёрлашга жалб этиш.

3. Маҳаллий тадбиркорлар тажрибаси ва ҳаётий иқтисодий вазиятлардан фойдаланиш.

4. Рақамли воситалар ёрдамида молиявий ҳисоб-китоблар ва бозор таҳлилини ташкил этиш.

5. Ўқувчиларнинг билим ва кўникмаларини аниқ мезонлар асосида мунтазам баҳолаш.

6. Жамоада ишлаш, ташаббускорлик, молиявий саводхонлик ва масъулиятни ривожлантиришга қаратилган машғулотлар улушини ошириш.

Шундай қилиб, интерактив таълим методларини мақсадли ва тизимли қўллаш «Бизнес асослари» фанининг амалий аҳамиятини оширади, ўқувчиларни мустақил ҳаётга ва келажакдаги касбий фаолиятга тайёрлашга ёрдам беради. Бу жараёнда ўқитувчининг касбий маҳорати, методларни тўғри танлаши ва ўқувчиларнинг фаол иштирокини таъминлаши ҳал қилувчи аҳамият касб этади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги Қонуни. 2020 йил 23 сентябрь, ЎРҚ-637-сон.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон Фармони. «2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида».

3. Дьюи Ж. Демократия и образование. — Москва: Педагогика-Пресс, 2000.

4. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. — Москва: Академия, 2009.

5. Выготский Л. С. Педагогическая психология. — Москва: Педагогика-Пресс, 1999.

6. Drucker P. F. Innovation and Entrepreneurship. — New York: Harper & Row, 1985.

7. UNESCO. Global Education Monitoring Report. — Paris: UNESCO. Таълимда инновацион ёндашувлар ва таълим сифатини оширишга оид материаллар.

8. OECD. Entrepreneurship Education: A Guide for Educators. — Тадбиркорлик таълими ва компетенцияларни ривожлантиришга оид методик материаллар.